

ИНТЕГРИРАНОТО ОБРАЗОВАНИЕ - МОДЕЛ „ИЗТОК-ЗАПАД“

Мария Цонкова

Гражданско сдружение „Постоянно образование“

Резюме. В материала се представя модел на източна образователна философия, която може да послужи с идеите си за стратегическа реформа в съществуващата българска образователна система.

Основните философски принципи „Номура“ за интегрирано образование през целия живот са извлечени от източното схващане за природата и човека като интегрална част от нея, заради схващането и убеждението, че основната задача (цел) на образованието е развитието на човешката личност и утвърждаването на общочовешките ценности (възстановяване на човечността).

С принципите на интегрираното образование през целия живот всеки индивид може да постигне изграждане на характера си в органична връзка със семейството, училището и да даде възможност за взаимно образование на базата на принципа на самообразованието.

Keywords: educational reform, lifelong education, lifelong integrated education, human being, holistic education

С този материал най-общо запознаваме читателите с един източен образователен модел, който може да послужи като стратегическа основа за някои промени в европейските образователни системи.

Интегрирано образование през целия живот (ИОЦЖ) е съвременна образователна теория, построена върху източното схващане за природата и човека. Авторката ѝ – японката Йошико Номура (1922–2003), започва да я разработва, развива, да я прилага на практика и разпространява през втората половина на XX в. По-късно, позовавайки се на опита, натрупан през годините, я описва в книга, която излиза под формата на учебник в два тома – през 1996 и 2001 г. Преведена е на английски и на арабски, а през 2010 г. и на български език.

ИОЦЖ е основната философия, която мотивира работата на Центъра за ИОЦЖ „Номура“ в Токио, основан като фондация през 1962 г. През 70-те години той е оторизиран от Министерството на образованието, науката, спорта, културата и технологията на Япония и оттогава е един от най-сериозните му съветници.

Прилагането на ИОЦЖ се осъществява главно в неформална среда чрез лекции, организиране и провеждане на курсове по гражданско образование,

семинари и други подобни форми на разпространение. Национални конференции се провеждат всяка година, а всеки месец има семинари на лидерите и на представители на клоновете в Токио. През последните години обаче интересът към него нараства, и то много често прониква и в институционални заведения чрез посредничеството на граждански и неправителствени организации като лекции или неформални срещи.

През годините работата на фондацията се разраства както на национално, така и на международно ниво – непрекъснато поддържа контакти и партньорство с организации и институции в повече от 80 държави, между които университети, институти и организации като ОИСП – Организация за икономическо сътрудничество и развитие (OECD –Organization for Economic Co-Operation and Development), която е една от най-мощните европейски, а по-късно и световни (ратифицирана от Кенеди през 1961 г.) политико-икономически организации с 34 държави членки.

Центърът има и 4 клона по света – в Германия, Палестина, Индия и България, в лицето на гражданско сдружение „Постоянно образование“.

От 1982 г. фондацията провежда международни форуми за ИОЦЖ на всеки четири години в Париж под егидата и в Главната квартира на ЮНЕСКО.

Силното привличане на много хора от философията се дължи на изключително актуалното ѝ звучене в глобализацията се с главоломна бързина свят. Тя изпраща ясни, прости и логични послания към всеки човек, без значение от коя част на света е и какво е социалното му положение, и това я свързва все повече с реалния живот. Тя не само възпитава, но и убеждава в общочовешките ценности и това я прави дълбоко хуманистична, насочваща към фундаментални промени, както и към обща, с ренесансов характер реформа в масовото образование.

Основната ѝ цел е чрез образование хората да стават по-отговорни за делата си както в собствения си живот, така и в обществения, да развият социалното си чувство и чувството за мир и толерантност и това да ги води към по-щастлив и достоен живот на една планета, незастрашавана от самоунищожение.

Теорията има 3 основни идеи, които я определят в хуманното образование като насочваща към социализиране на индивидите, поощрявайки доброволческата дейност и развиването на чувството им на действие в общност:

- образователна реформа;
- холистично развитие на личността и осъзнаване на общочовешките ценности;
- образователни принципи, извлечени от природните закони.

Образователна реформа

За да се започнат реформи в институциите, в съдържанието и методологията на образованието, първо трябва да се изгради „един ясен и всеотраслен нов начин на мислене, като се започне със самите ЦЕЛИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО“ (Й. Номура)

Образованието в същността си е възможност да се „подхранва човешката мисъл и личностното развитие. По-широката му роля също така е да допринася за създаването на нови култури и цивилизации и да определя нови посоки в определени периоди в историята. Съществуващата рамка на институционалното образование не може повече да се справя с многобройните проблеми на бързо развиващото се човешко общество. Необходимо е да се отърсим от тясното тълкуване на образованието като процес, съсредоточен в училището, базиран на традиционното наблягане на придобиване на научни знания“ (Й. Номура)

Аналогия може да се направи с „построяването на десет нови етажа върху основата на едноетажна сграда. Допълнителните етажи не могат да бъдат издигнати върху основа, пригодена за един. По същия начин нови цели не могат да се постигнат, ако преди това не се анализира и реконструира основата, върху която е била изградена първоначалната цел“ (Й. Номура)

ИОЦЖ подготвя индивида за разбиране на истинските автентични цели на образованието като обществен феномен и му дава възможност да се развива според тях.

В теорията се определят четири основни момента като нова концепция за образованието:

- От образование, основано само на знания, към образование, което осмисля знанията и води до мъдрост.
- От образование, насочено само към получаване на знания, към холистично образование.
- От преподаване на традиционна култура към създаване на нова култура.
- От ограничено във времето образование към образование през целия живот.

Думата „интегриране“ в термина интегрирано образование през целия живот го разграничава от познатото образование или учене през целия живот, както и от това, което сме свикнали да разбираме под интегриране и образование. Акцентът не е да се интегрират чрез образование или в системата на образованието малцинствени групи, деца в неравностойно положение или деца с увреждания, въпреки че този тип интеграция също е заложен в концепцията му. Тук тя се отнася главно за:

I. Вътрешна, индивидуална интеграция в самата личност на четири основни компонента:

- домашно възпитание;
- училищно или университетско образование;
- социално чувство и възпитание;
- отношение към природата.

Тази вътрешна интеграция се осъзнава и развива през целия съзнателен живот на индивида. Колкото по-рано започват да се възпитават и да се обучават децата с интегрирано образование, толкова по-лесно и естествено те развиват по-късно способност за самообразование и самовъзпитание – индивидуално качество от голямо значение за всеки човек в съвременното ни общество.

II. Интеграция между западния прагматизъм и източната мъдрост, интеграция център-периферия, в управленски процеси и всякакъв друг тип интеграция, която може да постигне, обедини и развие при различни условия положителни резултати.

Основната цел на образованието при ИОЦЖ е:

– да спомага за осъзнаването на заложения положителен потенциал у човека, даден му по природа като човешко същество, да го развива през целия си живот, като същевременно се опитва да осъзнава и потиска отрицателния си потенциал, който също е заложен по природа у всеки човек;

– да спомага за „извисяване“ на духа над всекидневните нужди, харесвания и нехаресвания, предразсъдъци и комплекси;

– да спомага за „разбиране“ от индивида на собствената му роля за личното му добруване, щастие и достойнство и общото благо и да го мотивира да работи за него (доброволен труд);

– да възпитава в толерантност и мир.

Погледнато от тази гледна точка, съдържанието на учебния материал – по-скоро в училище, отколкото в университета, се нуждае от дълбоко преосмисляне, а ролята на учителя се издига на много по-високо ниво от съществуващото в момента, когато той главно предава научни знания, и то в прекалено ненужно голямо количество.

Холистично развитие на личността и осъзнаване на общочовешките ценности

Това е основата на концепцията на ИОЦЖ и тя е развита върху следните основни моменти:

– Човекът като част от природата;

– Природните закони и връзката им с човека;

– Мястото на човека в природната система;

– Схващане за живота;

– Същността на човешката природа (вътрешни качества);

– Основни качества и ценности на човешкото същество.

Човекът като част от природата

Идеологическата основа на ИОЦЖ е отношението към природата, което е в корените на японската традиция и култура. Източната философия за природата и тази на Запада се различават основно. Докато западната философия може да бъде определена като „човека срещу природата“, източната философия най-добре се охарактеризира като „човека в природата“, като „човека и природата като едно цяло“. На човека се гледа като на израз на живот в природата. Тази монистична концепция за човека като част от една неделима жива сила заедно с всички други живи същества, както и с неодошествената материя и енергия, е източната философия за природата и човека. Тази гледна точка

измества възприемането на човека като център. Тя дава началото на идеята за „живот с природата“. Гледната точка, която поставя човека срещу природата, ражда философията за „завладяване на природата“. Едната гледна точка поддържа принципите на живот с природата, а другата подкрепя завладяването ѝ. Това е основната разлика между източния възглед за природата и този на Запада. Тези различия са основа за много противоречия в начина, по който виждаме нещата. Двете философии, произлизащи от споменатите диаметрално противоположни гледни точки, оказват голямо влияние върху бъдещето на света. Човекът, като част от природата, обхваща понятието за човека срещу природата.

Природните закони и връзката им с човека

Като част от природата, човекът подлежи на въздействието на природните закони не само в биологично отношение, но и във взаимодействията си с другите хора и връзките с останалия природен свят. Както всяко нещо в природата, той има форма и съдържание – това са видимата и невидимата страна на индивида, които го определят като личност.

От гледна точка на формата на външната, видима страна на човешкото същество, източната философия учи, че в природата човекът, както и всички живи същества, материята и енергията са взаимно свързани.

Това е ненарушимият закон за взаимозависимост. На базата на този закон всички неща са свързани едновременно и в последователност. Например едновременно взаимна зависимост: живот-въздух-вода и т.н.

Последователна взаимна зависимост: семе-корен-стъбло-листа-цвят-плод; баща и майка – дете, и т.н.

От гледна точка на невидимата си страна – същността на човешкото същество, тя се проявява чрез всички негови действия, които се диктуват от начина му на мислене и възприемане на света около него. Така се образуват причинно-следствените връзки, които по силата на закона за взаимозависимост се разпространяват в пространството, т.е. в природния свят около човека, и тъй като човекът е част от тази природа, резултатът от действията му рано или късно рефлектира върху него, както и върху всичко останало.

Мястото на човека в природната система

ИОЦЖ дава много ясна картина на мястото на човека в природния свят, като го стилизира до диаграма. Законът за взаимната зависимост се проектира върху човешките взаимоотношения във времето и пространството и посочва мястото на отделния човек в природния свят и във времето. По този начин, чрез средствата на философията, самоидентификацията за всеки човек става много ясна и логична.

Последователната взаимна зависимост определя мястото на човека във времето. Животът се предава и пренася. Всеки човек има родители, те, от своя страна, също имат родители, всеки един от които също има

родители, и т.н. назад в миналото време до безкрайност. Индивидуалният живот е част от безкрайна верига от родители, деца и техните деца, верига от поколения, повтаряйки процеса на начало и край (т.е. раждане и смърт във всеки индивидуален живот), без да нарушава целостта ѝ. Вникването в това дава възможност да се осъзнае истинската ценност на живота. Всеки човек е носител на тази ценност, той я пренася във времето и отговаря за нея. Затова тя трябва да бъде ценена и уважавана във всяко човешко същество. Това е законът за непрекъснатостта на живота. На диаграмата последователната зависимост във времето е представена с вертикална права.

Едновременната взаимна зависимост пък е представена в диаграмата с хоризонтална права. Тя определя мястото на човека в пространството. Всеки човек в определен момент се е родил някъде по света – в Европа, Азия, Африка, Америка и т.н., в определени условия, характеризиращи родното му място. То завинаги остава отпечатък си върху индивида. Той се намира в едновременна и непрекъсната зависимост спрямо останалите хора, както и спрямо всички други творения на природата. Разумът, тялото и средата представляват взаимозависима и неделима цялост. Това е законът за неделимостта между субекта и обекта.

Пресечната точка на вертикалната права (времето) с хоризонталната права (пространството) индикира мястото на всеки самостоятелен индивид. Всеки човек може да осъзнае себе си и собствената си идентичност по този философски, но лесно достъпен начин.

Схващане за живота

ИОЦЖ формулира четири характеристики на живота от перспективата на източната идея за природата, която разглежда всички неща като част от единствена сила на живот, и индивида, който се е развил през времето и пространството от най-първата проява на примитивен живот на земята:

- Историческа непрекъснатост
- Силна възстановителна способност
- Натрупване на културно наследство
- Мистичният механизъм на живота

Същността на човешката природа

Същността на човешката природа е онзи постоянен живот, невидим за очите, който стои зад видимата осезаема форма и образ. Вътрешната същност е невидимата част на индивида, която предизвиква проявата на всяко явление и определя неговите специфични характеристики, така че те да са неделими от него.

Тъй като вътрешните качества на човешкото същество, за разлика от материалното му съществуване, са невидими за очите, трябва да се установят основни принципи относно начина, по който хората виждат, приемат средата около себе си и начина, по който мислят.

Още древната източна философия дава три схващания като принципи за виждане на нещата по „правилен“ начин. Те са:

- принцип на различността;
- принцип на еднаквостта;
- принцип на интегриране.

Тези три принципа са най-важните условия за изясняване същността на нещата, включително хора, събития и явления.

Разглеждането на осезаемия свят от перспективата на „различност“ и „промяна“ (основни аспекти на света на явленията) се нарича „принцип на различността“. Всяко съществуване и явление – било хора или друга материя, са в буквалния смисъл на думата различни. Всички имат „различителни“ аспекти, които са причина да няма две еднакви неща. Всички неща взаимодействат едно с друго, когато се променят, и се променят, като взаимодействат едно с друго с течение на времето. Всички неща съществуват в мрежа от взаимна зависимост.

Понятието „различност“ обикновено се използва и разбира с негативно подзначение като „дискриминация“, но тя, в смисъл на осъзнаване на безкрайно променящите се характеристики на всичко в естествения свят, е начинът светът да се възприема такъв, какъвто е. Това е действителността, която не е нито добра, нито лоша. Схващането за различност свидетелства за непрекъснато променящия се външен вид, което обикновено погрешно се приема като преходност на всичко, но то дава познания за същността на всички неща. Когато се дискриминира изкуствено, това, което по природа е неутрален елемент на различност, получава негативно значение на „да дискриминираш“ или „да бъдеш дискриминиран“. Това е аналогично на приетия факт, че законите на науката са нито добри, нито лоши, но могат да бъдат погрешно прилагани в негативна посока в случай на заблуда.

„Различността“ съществува преди Аз-ът да я осъзнава. Тя съществува независимо от това, как хората я разбират или не я разбират. Невъзможността да я възприемат така, както е, както наистина съществува, е поради факта, че хората гледат през филтъра на своите егоистични предразсъдъци, предпочитания и антипатии, ценности и изгоди, пресметливост и примитивни механизми за оцеляване, наследени от предците си. Трудността да се вижда „правилно“, да се вижда обективно, е резултат от виждането на нещата през очилата на егоцентричния субективизъм, което е резултат от „падането в капана на всички различия в субективния свят“. Така се проявява „дискриминационно поведение“ – когато при преценяването на даден обект субектът не се абстрахира от собствените си качества и желания.

Да се осъзнава разликата между нещата, означава да се приемат различията на природата. Докато дискриминационното поведение означава да бъдем жертви на собственото си его.

„Принципът на еднаквостта“ е свързан с разбирането на неизменната величина, която според източната философия стои зад всички явления. Всички хора например имат отличителните си черти и различни умения, всеки е различна личност и има различно обкръжение. Всеки има напълно различно съществуване. Все пак, тъй като те всички са човешки същества, не съществува различие по отношение на тяхната същинска стойност, а именно, че те всички са еднакви в това, че представляват ценността на живота. Според източната мъдрост светът на явленията е възникнал от източника на всичко в Космоса, където няма диференцирани абсолютни величини, нито различия или промяна. Смисълът на еднаквостта би бил неправилно употребен, ако индивидуалните качества и умения на личността бъдат отретени. Всички неща са еднакви в тяхната същност, а различни по форма и качество. Еднаквост без „различност“ е неправилно разбрана еднаквост, а „различност“ без еднаквост е дискриминация и двата случая показват ясно неуспеха от страна на някои хора да възприемат природата такава, каквато тя реално съществува. „Принципът на еднаквостта“ учи колко важно е да се разбере, че всеки човек, който и да е той, носи в себе си същността на човешкото същество с добър потенциал, източникът на който е един и същ – чудото на живота.

„Принципът на интегриране“ е това схващане, което вижда нещата все-странно, включвайки принципите за „различност“ и „еднаквост“. Начинът на мислене започва да се променя, когато човек се научи да възприема по правилния начин, т.е. да постигне разбиране за еднаквост въз основа на правилното схващане на принципа за различност. Особено когато е изправен срещу предизвикателството да се опитва да разбере какво представлява човешкото същество и търси неговата същност, тези три принципа са от първостепенно значение.

Основни качества и ценности на човешкото същество

Духовната стойност (т.е. човешката същност, която е невидима и която диктува поведението ни), с която се раждат човешките същества като творения на Вселената, е вродено качество, непридобито или осигурено по изкуствен начин. Тази стойност е с напълно различно измерение от това на способностите на човека или физическите характеристики на относително ниво. Тя е естествено качество, което е еднакво за всички и не се отличава с това, че е в повече или в по-малко. Нейни характеристики са:

ДОСТОЙНСТВОТО – като носител на най-висшата ценност – живота, то съществува във всяко човешко същество.

РАВЕНСТВОТО – еднаквостта на всички човешки същества по отношение на тяхната основна човешка същност е доказана от развитието на историческата еволюция от произхода на живота от незапомнени времена – то е неприкосновено за всяко човешко същество.

СВОБОДАТА – човекът е продукт на космическата фундаментална енергия и като продукт на космическата воля е надарен със свободна воля.

Затова хората рискуват живота си, за да защитят своите достойнство, равенство и свобода.

Светците и философите са определили съдържанието на основните човешки ценности още далече в миналото. Те са ЛЮБОВ, МЪДРОСТ и СЪЗИДАНИЕ. Те всички представляват функционирането на природата. Процесът на растежа, който никога не свършва, и развитието, общо за всички живи същества, е резултат на любов и съзидание. Космическата система, която представлява мегахармония на всички явления, функционираща по определен ред и правила в стриктно разпределение на труда и съвместното действие, от микроклетки до макровселената, е самата мъдрост, космическият разум, който предизвиква човешкото знание и мисъл.

Човешката история, наред с високохуманни явления, изобилства и със събития като масово унищожаване в резултат на войни и тенденции, които пренебрегват човешкия живот, като самоубийствата и убийствата, а много социални явления дълбоко накърняват достойнството, чувството за равенство и свобода на много хора по света. Затова според ИОЦЖ хората трябва да се върнат към човечността си. Да се събудят за най-важните качества и присъщите свойства, с които всеки се ражда. Връщането към майчината утроба на природата представлява най-голямото задължение на човешкия род през ХХІ век.

ИОЦЖ формулира три основни принципа на взаимоотношения, актуални в съвременния живот:

- Образованието на децата включва самообразоването на родителите.
- Образованието на учениците е самообразоване за учителите.
- Всеки човек, като член на общност, е тясно свързан с нещата, които засягат политиката, икономиката и обществото, и трябва да възприема всичко това като обект за получаване на знания за собственото си образование.

Йошико Номура казва: „Един от моите любими девизи е: всяко нещо в живота е средство за самообразование. Това означава, че аз приемам всичко, дори проблемите, с които се сблъсквам в живота, като обект, от който мога да се уча да бъда по-добра личност. Естествено, аз имам избор да преценя дали проблемите ще ми причинят страдание и недоволство, или, както казах, да го приема като възможност за усъвършенстването ми като личност. Видът на избора, който човек прави в такъв момент, има голямо въздействие върху отношението му към живота и към него самия.“

През март 2012 г. фондация „Номура“ за ИОЦЖ чества 50 години от основаването си. Този период от време я нарежда между първите и със завиден опит организации, посветили дейността си на постигане на траен мир по света, за добруване и щастие на човешката раса. Те са не само сред първите, но за съжаление и сред все още малобройните организации от такъв мащаб по света и с такива цели.

От Първата световна конференция за възрастни в Монреал, Канада, организирана от ЮНЕСКО през 1960 г., през Първия международен форум по ИОЦЖ през 1977 г. в Токио с мото „Като човек с глобален поглед, като човешко същество“, до Световната конференция под мотото „Щастие и добруване: определяне на нова икономическа парадигма“ през 2012 г. – тема, обсъждана на среща на ООН на високо равнище, светът е изминал дълъг път. Свидетели сме обаче на постоянни кризи, терористични нападения, локални войни, социални парадокси, сериозни увреждания на природата и на човешкия дух. Това показва колко трудно и бавно се променя начинът на мислене на хората и ценностите, които ръководят действията им. Висшата ценност на нашето време, материалното придобиване, „вече не е и икономически смислена, защото е причината за безотговорността, неморалността и саморазрушителните действия на хората.“ (2012 г., Тинли, премиер на Бутан).

Но все пак опитът на такива образователни организации и постигнатото от тях носят надежда и оптимизъм, защото ясно показват успеха на целенасоченото образование и обучаване на хората през целия им живот в социализиране чрез осмисляне на общочовешките ценности.

Това е и основната цел на образованието като цяло според ИОЦЖ.

LIFELONG INTEGRATED EDUCATION – THE WEST VS. THE EAST MODEL

Abstract. A model of an eastern educational philosophy is described which can help with its ideas of a strategic reform in the already existing Bulgarian educational system.

The “Nomura“ basic philosophical principles of lifelong integrated education are based on the eastern view of nature and that of the human being as an integrated part of nature because of the concept and belief that the essential task of education is the restoration of humanity.

With the Principles of Lifelong Integrated Education, any individual can achieve character building in the organic cooperation of family, school and society and promote mutual education based on the principle of self-education.

Maria Tzonkova

President of the Civic Organization „Permanent Education“

157, G. Rakovski Str.

1000, Sofia, Bulgaria

E-mail: manya_t2002@yahoo.com